

УНІВЕРСИТЕТ ТРЕТЬОГО ВІКУ: ВІД ОСВІТИ ДО АКТИВНОГО ДОВГОЛІТТЯ

Мальцева Ольга Володимирівна, д. філос. н., доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: 0000-0002-1497-4098

Мазан Тетяна Миколівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

У статті досліджено роль Університетів третього віку у підтримці активного довголіття та соціальної інтеграції людей похилого віку. З'ясовано важливість розвитку цієї послуги для підвищення якості життя літніх людей. Визначено, що Університети третього віку сприяють подоланню соціальної ізоляції, формуванню нових соціальних зв'язків, покращенню психічного та фізичного стану пенсіонерів. Вивчено різні моделі таких університетів, зокрема французьку, британську, китайську, північноамериканську та південноамериканську моделі. Визначено, що кожна з них має свої особливості, які адаптують навчальні програми та діяльність до потреб і культурних традицій різних країн. Розкрито основні завдання Університетів третього віку, які включають забезпечення безперервного навчання, підвищення якості життя, сприяння соціальній інтеграції, підтримку психічного та фізичного здоров'я через участь у різноманітних освітніх і культурних заходах.

Особлива увага приділена сучасній ситуації в Україні. Уточнено специфіку функціонування Університетів третього віку на двох рівнях: державному та недержавному. З'ясовано, що на державному рівні ці послуги надаються через обласні, муніципальні та районні територіальні центри, а на недержавному рівні – через громадські організації, благодійні фонди та приватні ініціативи. У статті також розкрито процес розвитку та вдосконалення цієї послуги в Україні, починаючи з перших Університетів третього віку, відкритих у 2002 році, до сьогоднішнього дня, коли кількість таких закладів перевищує 300, але все ще є недостатньою для охоплення всіх пенсіонерів.

Проаналізовано проблеми та виклики, з якими стикаються українські Університети третього віку, зокрема низький рівень охоплення людей похилого віку цією послугою. Зазначено, що навчання в Університетах третього віку є безкоштовним, що робить його доступним для широкого кола слухачів, проте вимагає додаткового фінансування.

Ключові слова: люди похилого віку, університет третього віку, моделі університетів третього віку, активне довголіття, соціальна ізоляція.

Maltseva O. V., Mazan T. M. University of the Third Age: From Education to Active Longevity

The article explores the role of Third Century Universities in promoting active adulthood and social integration of older people. The importance of developing this service to improve the quality of life of summer people is explained. It is indicated that the Universities of the third century will bring about greater social isolation, the formation of new social bonds, and a reduction in the mental and physical well-being of pensioners. Various models of such universities have been developed, including the French, British, Chinese, Old American and Old American models. It is noted that their skin has its own characteristics, which adapt the initial programs and activities to the needs and cultural traditions of different countries. The main tasks of the Third Century Universities are clearly defined, which include ensuring continuous learning, increasing the quality of life, promoting social integration, promoting mental and physical health through the participation of attractive light and cultural visits.

Particular respect is given to the current situation in Ukraine. The specifics of the functioning of Third Century Universities on two levels: sovereign and non-sovereign have been clarified. It is clear that on the sovereign level, services are provided through regions, municipal and regional territorial centers, and on the non-state level - through community organizations, charitable foundations and private initiatives . The statistics also reveal the process of development and comprehensive service in Ukraine, starting from the first Universities of the third century, opened in 2002, to the present day, when the number of such deposits exceeds 3 00, but is still insufficient to cover all pensioners.

The problems with which the Ukrainian Universities of the third century are facing have been analyzed, noting the low rate of burial of people of late age. It is stated that the beginning of the Third Century Universities is cost-free, in order to make it accessible to a wide range of listeners, and requires additional funding.

Key words: *elderly people, third century university, third century university models, active living, social isolation.*

Постановка проблеми. Згідно з даними ООН, кожна десята людина у світі старша за 60 років, і через тридцять років ця частка сягатиме кожної п'ятої людини. Сьогодні вперше в історії людства на Землі більше літніх людей, ніж тих, кому 5 років. Протягом останніх 60 років в результаті вплив урізних чинників кількість людей віком від 60 років збільшилася з 14 до 400 мільйонів, і ця тенденція буде посилюватися.

Старіння населення стало глобальною тенденцією та належить до складних проблем, які необхідно вирішувати в більшості країн світу. Динаміка старіння породжує багато соціальних та економічних проблем: зменшується кількість працездатного населення; зростають витрати на пенсійне та медичне забезпечення, проблема догляду за безпорадними літніми людьми стає дуже актуальною; розвиваються психологічні проблеми літніх людей (самотність, безпорадність, втрата мети і сенсу життя, руйнування людських стосунків, звуження кола спілкування, страх старіння тощо). Протилежністю цим проблемам є формування нової форми старості – активної, продуктивної та відкритої до змін, які відбуваються в суспільстві, і які змушують людину, особливо літню, реагувати та приймати нестандартні рішення, щоб не залишитися на узбіччі соціальних процесів. Звернути увагу на цих людей, дати їм можливість активно брати участь у соціальному житті, реалізувати свій накопичений життєвий досвід, забезпечити їх новими знаннями – це і є головна мета університетів третього віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема активного старіння активно досліджується в усьому світі та в Україні. В останні роки зростає також кількість публікацій, які присвячені освіті людей похилого віку. Зокрема теоретичні аспекти функціонування університетів третього віку досліджувалися Л. Лук'яною [4], питання генезису розвитку цих університетів аналізувалися Т. Шаповал [9]. Діяльність університетів третього віку в умовах сучасного соціуму з'ясовувалися В. Полехіною [5], Т. Скорик та І. Шевченко [8]. Проблеми функціонування університетів, де навчаються люди похилого віку вивчали Н. Кабаченко та І. Смик [2]. Досвід функціонування університетів третього віку досліджували М. Гавран [1], А. Богуцька, В. Поліщук та О. Пришляк [6]. Водночас проблемні питання діяльності університетів третього віку залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження полягає в аналізі поняття та сутності університетів третього віку, з'ясуванні їх еволюції від освіти літніх людей до допомоги в активному довголіттю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Університет у широкому сенсі – це автономний вищий навчальний заклад, який виник у Європі в середньовіччі [0]. В Україні під університетом розуміється заклад вищої освіти, який проводить освітню діяльність, наукові дослідження та має відповідну інфраструктуру. Однак ці визначення не мають нічого спільного з університетами третього віку, оскільки це не зовсім університет у його прямому (традиційно-класичному) розумінні.

У міжнародній практиці термін «Університети третього віку» (The University of the Third Age) пов'язується з глобальним рухом, спрямованим на заохочення людей у зрілому віці до активної участі в житті та самореалізації, що досягається через створення і підтримку діяльності освітньо-дозвіллевих установ, які можуть відрізнятися за типом та характером діяльності [0, с. 219].

Л. Лук'янова вважає, що університет третього віку – це соціокультурний центр, призначений для людей похилого віку, метою якого є втілення принципу навчання протягом усього життя та розширення їхнього світогляду, що сприяє різноманітності та наповненню життя після завершення професійної діяльності. Натомість на думку Н. Т. Тверзовської під «університетом третього віку» слід розуміти освітню організацію (об'єднання) для людей похилого віку (пенсіонерів) і людей з інвалідністю, яка об'єднує людей у групи за інтересами, щоб допомогти їм ефективно проводити вільний час, отримувати додаткові знання, ділитися своїми думками та розширювати коло спілкування [0]. Ці два твердження мають дещо різні акценти, але найважливішим у них є наповнення життя літніх людей соціальною активністю. Відповідно і завдання університетів літнього віку можна визначати по різному (див. табл. 1). Водночас не варто обмежуватися лише цими завданнями.

Таблиця 1

Функціональні завдання університетів літнього віку

Завдання	Характеристика відповідно до мети
----------	-----------------------------------

Освітня функція	Забезпечення можливості для навчання протягом життя, розширення світогляду та отримання нових знань.
Соціальна інтеграція	Сприяння соціальній взаємодії, формуванню нових соціальних зв'язків та інтеграції людей старшого віку.
Активний спосіб життя	Заохочення фізичної та розумової активності через участь у різноманітних заходах та курсах.
Культурне збагачення	Створення умов для розвитку культурних інтересів і пізнання нових культурних явищ.
Психологічна підтримка	Надання емоційної підтримки, зменшення відчуття ізоляції та самотності серед людей похилого віку.
Самореалізація	Надання можливостей для розкриття потенціалу, самовираження та реалізації особистих здібностей.
Збереження когнітивних функцій	Стимулювання ментальної активності та підтримка когнітивних здібностей через навчальні програми.
Підтримка здорового способу життя	Підтримка фізичної активності та здорових звичок через спеціальні заняття та лекції.

Так, наприклад О. Чернявська зазначає, що в Польщі в такі університети залучаються люди, менше 60 років і в цьому випадку до їх завдань долучається підготовка до пенсії, яка передбачає в межах освітніх програм проведення семінарів з психології та філософії життя, а також налагодження соціальних контактів з іншими людьми. Окрім цього, автор пропонує серед завдань університетів третього віку виокремлювати:

1) Запобігання старінню. Програми університетів спрямовані на подолання негативних проявів старіння через заохочення фізичної та ментальної активності. Освіта розглядається як засіб протидії процесам старіння і боротьби з їхніми наслідками.

2) Підготовка до громадської діяльності. Студенти «університетів третього віку» беруть участь у благодійних заходах, що дозволяє літнім людям відчувати свою значущість та важливість у суспільстві [0, с. 109].

Ідея заснування університетів для людей похилого віку виникла в групі французьких науковців з Тулузького університету в 1973 році. Професор П'єр Велла ініціював організацію курсів з геронтології для літніх людей. Коли кількість охочих перевищила можливості, він вирішив поширити цей досвід. Через два роки, в 1975-му, професор заснував Міжнародну асоціацію університетів третього віку (AIUTA) зі штаб-квартирою в Тулузі. З того часу розвиток університетів третього віку пройшов значну еволюцію від

викладання лише курсів з геронтології, поширення цих курсів на різні освітні напрямки, включення дозвіллевої діяльності, формування базису для залучення в цю діяльність держави, муніципальних органів, благодійних організацій тощо.

На сьогодні французька модель університетів третього віку тісно пов'язана з традиційними університетами. Вона базується на співпраці з вищими навчальними закладами, які залучають своїх професорів і викладачів для проведення курсів для людей похилого віку. Головна мета цієї моделі – використовувати потенціал академічних установ для навчання літніх людей, що сприяє міжпоколінньому обміну знаннями та досвідом. Така модель функціонує у Франції з 1973 року та розповсюдилась на такі країни, як Німеччина, Польща та інші.

З часом викристалізувалася «британська модель» університетів третього віку, яка має на меті самоорганізацію та самостійне навчання. Вона орієнтована на створення спільнот людей похилого віку, які самостійно керують процесом навчання без залежності від традиційних вищих навчальних закладів. Університети третього віку за британською моделлю функціонують на основі обміну знаннями та досвідом між учасниками, без залучення зовнішніх ресурсів чи викладачів. Ця модель акцентує на тому, що люди похилого віку можуть продовжувати самостійне навчання та вдосконалення, підтримуючи активність через взаємодію всередині спільноти. Фінансування відбувається на засадах членських внесків слухачів та благодійних пожертв. Перший такий університет був заснований у Кембриджі у 1981 році. На сьогодні в Англії функціонує біля 240 університетів третього віку, в яких навчається 527 груп та 131200 слухачів [0, с. 220]. Британська модель ґрунтується на теорії геррагогії, яка визнає, що літні люди мають певні психологічні та ментальні особливості. Основна відмінність між традиційною педагогікою і геррагогікою полягає в тому, що люди похилого віку самостійно визначають навчальні програми та рівень своєї участі у їх освоєнні. Важливим аспектом цієї теорії є усвідомлення та врахування вікових особливостей цієї

групи, таких як зниження фізичної активності, зменшення здатності до сенсорного сприйняття та зміни в когнітивних процесах.

Варто відзначити, що окремі науковці ведуть мову лише про ці дві моделі університетів третього віку. Проте інші вчені на підставі певних критеріїв починають виокремлювати й інші моделі. Так, в науковій літературі можна зустріти північноамериканську модель, південноамериканську модель, китайську модель та інші.

Північноамериканська франкомовна модель поєднує в собі елементи академічного навчання та студентського самоврядування. Лекції проводять університетські викладачі, проте організаційні питання та управління навчальним процесом часто знаходяться в руках самих студентів. Така модель дозволяє літнім людям не тільки отримувати нові знання, але й бути активними учасниками в процесі управління навчальним закладом.

Південноамериканська модель університетів третього віку має багато спільного з французькою моделлю, проте відрізняється більшим акцентом на соціальну підтримку найбільш уразливих категорій літніх людей. Ця модель передбачає широке коло освітніх програм, спрямованих не тільки на навчання, але й на покращення якості життя через підтримку здоров'я та соціальну інтеграцію.

Китайська модель орієнтована на збереження і розвиток громадянської та культурної єдності, філософської рефлексії і фізичної гармонії. Вона пропонує широкий вибір курсів, таких як геронтологія, психологія, основи здоров'я, гігієна, політологія, поезія, театральне мистецтво, а також спеціалізовані факультативи, включаючи філософську рефлексію, тілесну гармонію, китайську каліграфію, живопис, фотографію, танці, кулінарію, садівництво, спорт тощо. Китайські університети третього віку активно співпрацюють з рекреаційними центрами, використовуючи їх інфраструктуру, зокрема спортивні та медичні бази, соціальні їдальні та технології роботи.

В Україні розвиток університетів третього віку розпочався значно пізніше ніж в Європі. За даними Т. Шаповал перші університети були відкриті в 2002

р. в Ковелі на базі територіального центру соціально-побутової реабілітації, другий – невдовзі в Кременчузі [0]. Водночас офіційний початок розвитку цього напрямку датується лише 2011 р., коли Міністерством соціальної політики України було видано відповідний наказ «Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку». В цьому нормативно-правовому акті були розроблені методичні рекомендації щодо надання такої послуги як «Університет третього віку» [0].

Основні завдання надання цієї послуги відповідно до Наказу полягають у створенні умов для безкоштовного навчання та проведенні освітніх заходів, спрямованих на всебічний розвиток людей похилого віку. Важливою також є реінтеграція цих осіб в активне суспільне життя, що досягається через оволодіння новими знаннями та адаптацію до сучасних умов. Підвищення якості життя відбувається завдяки доступу до сучасних технологій і їх освоєнню, а також через формування практичних навичок. Додатково, важливим є створення можливостей для розширення кола спілкування та обміну життєвим досвідом.

Далі в Україні, в рамках розширення пропонованих послуг для громадян літнього віку, почали застосовуватися різні підходи до створення університетів третього віку в рамках залучення до цього процесу різних організацій, інституцій та осіб.

Як зазначають українські науковці Т. Смик та І. Шевченко, сучасний розвиток університетів третього віку відбувається на двох рівнях: державному та недержавному. Державний рівень включає обласні, муніципальні, районні управління та територіальні центри, де реалізуються послуги університетів третього віку. До недержавного рівня належать національні громадські організації, благодійні фонди у співпраці з іноземними спонсорами, фінансові структури, приватні навчальні заклади та фізичні особи [0, с. 64]. На думку Н. Кабаченко та І. Смик, основними структурними формами університетів третього віку в Україні є:

– університети третього віку при територіальних центрах;

- ініціативи кількох партнерів на базі вищих навчальних закладів;
- навчальні програми у приватних навчальних закладах;
- громадські організації та самостійні громадські організації [0, с. 67].

Наразі реалізація послуги «Університет третього віку» активно розвивається в Україні. Університети різних структурних форм з'являються по всій країні, не лише у великих містах, але й у менших населених пунктах. За даними Міністерства соціальної політики, на 2015 рік в Україні вже функціонувало понад 300 таких закладів, де понад 25 тисяч слухачів змогли отримати знання і розширити свій світогляд [0, с. 92]. Водночас в 2024 р. за даними Національної соціальної сервісної служби в Україні працювало лише 15 «особливих університетів», які надають таку послугу, в яких 238 надавачів соціальних послуг організовували діяльність більше 21 тис. осіб літнього віку та осіб з інвалідністю [0]. При цьому за даними Пенсійного фонду України кількість пенсіонерів станом на 01.08.2024 р. становила 10,27 млн. осіб і лише за липень 2024 р. зросла на 26,2 тис. осіб. Тобто охоплення людей похилого віку послугою «Університет третього віку» в Україні не просто низьке, воно дуже низьке (0,2%). Більш того, кожного місяця в Україні додається кількість пенсіонерів більше ніж обслуговується в рік в університетах літнього віку [0].

Варто звернути увагу і на той факт, що в Україні активно формується концепція діяльності Університетів третього віку. Якщо на початку впровадження даної послуги вона була більше орієнтована на освіту літніх людей, то нині метою є подолання песимістичних настроїв серед людей похилого віку та «створення умов для заохочення і навчання цієї категорії осіб, з урахуванням їх потреб, вікових психофізіологічних особливостей» [0, с. 56-57]. Дана концепція передбачає, що політика щодо літніх осіб в Україні, яка на даний момент переважно зосереджена на задоволенні їхніх базових потреб, варто поступово трансформувати в напрямку розширення прав і можливостей цієї категорії громадян. Це відповідає сучасним підходам, що ґрунтуються на принципах «активного старіння», які передбачають не лише забезпечення соціальних і матеріальних потреб, а й створення умов для самореалізації,

участі у громадському житті, підвищення якості життя через доступ до освіти, технологій та активної соціальної взаємодії. Такий підхід сприятиме не лише збереженню здоров'я літніх людей, але й їх інтеграції в суспільство як повноцінних і активних учасників соціального процесу.

Навчання в Університетах третього віку в Україні є безкоштовним, що забезпечує їх доступність для всіх бажаючих. Фінансування таких закладів здебільшого здійснюється з місцевого бюджету, але також можливі додаткові джерела, такі як спонсорська підтримка, міжнародні гранти або проєкти. Однак зовнішнє фінансування допустиме лише за умови збереження незалежності та автономності. Процес навчання в цих університетах базується на добровільній участі слухачів і не вимагає обов'язкових форм контролю, оцінювання чи видачі документів про освіту державного зразка. Вік студентів може варіюватися від 40 до понад 80 років.

Діяльність університетів третього віку організована у формі груп за інтересами, які створюються залежно від наявності слухачів, зацікавлених у певній тематиці. Це можуть бути неформальні самофункціонуючі групи, онлайн-курси або заняття під керівництвом експерта. Навчання здійснюється через консультування, супровід та інші форми підтримки. Програми університетів третього віку включають структуровані освітні курси та пізнавальні заходи, розроблені з урахуванням специфіки психологічних і соціальних особливостей літніх людей. Заняття проводяться кілька разів на тиждень у приміщеннях університетів, коледжів, шкіл, соціальних установ, бібліотек або музеїв і тривають 1-2 години. Тематики занять обираються самими слухачами відповідно до їхніх інтересів і освітніх запитів [0].

Університет третього віку створює умови для здобуття нових знань і навичок, виходячи з особистих потреб та освітніх інтересів слухачів. Найбільш актуальні знання стосуються процесів старіння, методів покращення якості життя, збереження здоров'я та здорового способу життя, а також набуття навичок самодопомоги. Крім цього, слухачі вивчають основи законодавства щодо літніх людей та його практичне застосування, освоюють новітні

інформаційні та комунікаційні технології, розвивають практичні вміння та розширюють коло свого спілкування і обміну досвідом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Університети третього віку відіграють важливу роль у підтримці активного довголіття та забезпеченні соціальної інтеграції літніх людей в усьому світі. Їхня діяльність спрямована на створення умов для навчання протягом життя, покращення якості життя та збереження ментального і фізичного здоров'я старшого покоління. Використання різних моделей, таких як французька, британська та китайська, дозволяє адаптувати навчальні програми під специфічні потреби літніх людей, враховуючи національні особливості та можливості. В Україні університети третього віку започатковані не так давно, як в зарубіжних країнах. Сьогодні вони реалізуються як на державному, так і на недержавному рівнях, що дозволяє забезпечити вільний доступ до цієї соціально-педагогічної послуги. Попри низький рівень охоплення, така ініціатива має великий потенціал для розвитку, особливо з урахуванням потреб адаптації до сучасних умов і активного залучення літніх людей до суспільного життя та тенденції старіння населення. Подальші дослідження мають бути зосереджені на розробці ефективних методик інтеграції університетів третього віку в освітню та соціальну політику України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавран М. І. Сучасні напрями розвитку університетів третього віку в Україні та Польщі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2018. Вип. 60. С. 91-94.
2. Кабаченко Н., Смик І. Деякі проблеми діяльності університетів третього віку в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Т.188. 2016. С. 65-69.
3. Кількість пенсіонерів в Україні зростає: де вони отримують гроші.
URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/kilkist-pensioneriv-ukrayini-zrostaе-de-voni->

[1723703970.html](https://www.researchgate.net/profile/Nina-Tverezovskaya/publication/324538804_THIRD_AGE_EDUCATION_EXPERIENCE_AND_PERSPECTIVES/links/5ad48dca0f7e9b2859365898/THIRD-AGE-EDUCATION-EXPERIENCE-AND-PERSPECTIVES.pdf) (дата звернення 06.10.2024).

4. Лук'янова Л. Концепція діяльності Університетів третього віку. Київ : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка», 2021. 70 с.

5. Полехіна В. М. Діяльність «університету третього віку» в умовах сучасного соціуму. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8274/1/Полехіна%20В.М._Діяльність%20«університету%20третього%20віку»%20%20в%20умовах%20сучасного%20%20соціуму.pdf

6. Поліщук В. А., Богуцька А. А., Пришляк О. Ю. Мета і принципи діяльності університетів третього віку у Великій Британії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. № 1. С. 219-222.

7. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку»: Наказ Міністерства соціальної політики України № 326 від 25.08.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text> (дата звернення 06.10.2024).

8. Скорик Т., Шевченко І. Університет третього віку як модель соціальної інтеграції осіб літнього віку в сучасне суспільство. *Вісник Львівського університету*. Серія «Соціологічна». 2014. Вип. 8. С. 60-68.

9. Шаповал Т. Л. Історія розвитку університетів «Третього віку» в Україні. URL: <https://jron.donnu.edu.ua/article/view/10753> (дата звернення 06.10.2024).

10. Czerniawska O., Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii. *Łódź: Wydawnictwo WSHE w Łodzi*, 2007. 208 s.

11. Sotsialno-pedahohichna posluha «Universytet tretoho viku». URL: <https://nssu.gov.ua/news/sotsialno-pedahohichna-posluha-universytet-tretoho-viku> (data zvernennia 06.10.2024).

12. Tverzovska N. T., Viktorova L.V. Third age education: experience and perspectives. URL: https://www.researchgate.net/profile/Nina-Tverezovskaya/publication/324538804_THIRD_AGE_EDUCATION_EXPERIENCE_AND_PERSPECTIVES/links/5ad48dca0f7e9b2859365898/THIRD-AGE-EDUCATION-EXPERIENCE-AND-PERSPECTIVES.pdf (дата звернення 06.10.2024).

REFERENCES

1. Havran, M. I. (2018). Suchasni napriamy rozvytku universytetiv tretoho viku v Ukraini ta Polshchi [Modern directions of development of universities of the third age in Ukraine and Poland]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 60, 91-94 [in Ukrainian].
2. Kabachenko, N., Smyk, I. (2016). Deiaki problemy diialnosti universytetiv tretoho viku v Ukraini [Some problems of the Universities of the Third Age in Ukraine]. *Scientific articles NaUKMA*, 188, 65-69 [in Ukrainian].
3. Kilkist pensioneriv v Ukrainy zrostaie: de vony otrymuiut hroshi [The number of pensioners in Ukraine is growing: where do they get money]. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/rus/news/kilkist-pensioneriv-ukrayini-zrostaie-de-voni-1723703970.html> [in Ukrainian].
4. Lukianova, L. (2021). Kontsepsiia diialnosti Universytetiv tretoho viku [The concept of activities of Universities of the third age]. Kyiv : Vyd-vo TOV «Iurka Liubchenka».
5. Poliekhina, V. M. Diialnist «universytetu tretoho viku» v umovakh suchasnoho sotsiumu [Activities of the "university of the third age" in the conditions of modern society]. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8274/1/Полєхіна%20В.М._Діяльність%20«університету%20третього%20віку»%20в%20умовах%20сучасного%20соціуму.pdf [in Ukrainian].
6. Polishchuk, V. A., Bohutska, A. A. & Pryshliak, O. Y. (2017). Meta i pryntsypy diialnosti universytetiv tretoho viku u Velykii Brytanii [Purpose and principles of activity of universities of the third age in Great Britain]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, 1, 219-222 [in Ukrainian].
7. About the introduction of social and pedagogical service «University of the third age»: Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy № 326 (2011, August 25). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0326739-11#Text>. [in Ukrainian].

8. Skoryk, T., Shevchenko, I. (2014). Universytet tretoho viku yak model sotsialnoi intehtratsii osib litiioho vikii v suchasne suspilstvo [University of the Third Ageas a model of social integration of the elderly into modern society]. *Visnyk of Lviv University. Ser. Sociology*, 8, 60-68 [in Ukrainian].

9. Shapoval, T. L. (2024). Istoriia rozvytku universytetiv «Tretoho viku» v Ukraini [History of the development of «Third Age» universities in Ukraine.]. Retrieved from: <https://jron.donnu.edu.ua/article/view/10753> [in Ukrainian].

10. Czerniawska, O. (2007). Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii. *Łódź: Wydawnictwo WSHE w Łodzi* [in Polish].

11. Sotsialno-pedahohichna posluha «Universytet tretoho viku» (2024). Retrieved from: <https://nssu.gov.ua/news/sotsialno-pedahohichna-posluha-universytet-tretoho-viku> [in Ukrainian].

12. Tverzovska, N. T. & Viktorova, L. V. (2021). Third age education: experience and perspectives. Retrieved from: https://www.researchgate.net/profile/Nina-Tverezovskaya/publication/324538804_THIRD_AGE_EDUCATION_EXPERIENCE_AND_PERSPECTIVES/links/5ad48dca0f7e9b2859365898/THIRD-AGE-EDUCATION-EXPERIENCE-AND-PERSPECTIVES.pdf